

*Іванова Н.В.,
к.е.н., доцент,
доцент кафедри менеджменту інноваційної діяльності
та державного управління,
Чернігівський національний технологічний університет*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ПРОСТОРОВО-СЕКТОРАЛЬНИХ ЗРУШЕНЬ РЕГІОНАЛЬНОЇ ГОСПОДАРСЬКОЇ СИСТЕМИ НА ЗАСАДАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Анотація. Статтю присвячено формуванню концептуальних засад реалізації парадигми сталого розвитку на основі удосконалення інфраструктурної складової регіональної господарської системи. Основною інфраструктурних трансформацій є запровадження логістичних компетенцій, що відповідає сучасним глобалізаційним тенденціям та обраному Україною євроінтеграційному вектору.

Ключові слова: сталий розвиток, парадигма регіонального розвитку, регіон, виробнича інфраструктура, інфраструктурний потенціал, логістичні компетенції, інфраструктурні трансформації.

Постановка проблеми. Динамічні умови сучасного регіонального розвитку потребують кардинально нових підходів та нестандартних рішень, спрямованих на забезпечення не тільки інтенсивних і своєчасних змін регіональної економічної системи, але й підтримку її цілісності та раціональної участі у міжрегіональній взаємодії в умовах світової тенденції глобалізації. Отже, нагальною проблемою на разі є зміщення регіональних орієнтирів розвитку, диверсифікація інструментів реалізації економічних інтересів, що обумовлює зміну парадигми регіонального розвитку. Проблема сталого розвитку у ХХІ ст. набуває все більшої актуальності, і сьогодні вже можна свідчити про формування нової соціально-економічної парадигми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження проблем сталого розвитку регіонів України зробили: О.М. Алімов, О.І. Амоша, М.П. Бутко, В.М. Василенко, В.М. Геєць, Б.М. Данилишин, Л.В. Дейнеко, М.І. Долішній, С.І. Дорогунцов, В.І. Захарченко, І.І. Лукинов, А.Г. Мазур, Л.Г. Мельник, Л.Г. Руденко, Л.Г. Чернюк, А.А. Чухно та ін. Зокрема, питанням регіонального інфраструктурного розвитку присвячені наукові здобутки П.Ю. Беленького, Б.М. Данилишина, О.І. Дачія, Н.А. Журавльова, С.В. Мочерного, В.Є. Попова, Г. Рея, А.А. Ткача, Р. Йохимсена, В.П. Федько, Н.Г. Федько, С.О. Юрченко, С.І. Яковлевої та багатьох інших вітчизняних та закордонних вчених. Проте слід зазначити, що різноманіття робіт із зазначеної тематики не позбавляє дискусійності питання первинності регіонального та інфраструктурного розвитку, прикладних аспектів реалізації парадигми сталого розвитку в сучасних реаліях вітчизняної економіки, особливостей формування нової парадигми розвитку регіонів в умовах глобалізаційних процесів.

Мета статті полягає у розробці концептуальних підходів щодо реалізації парадигми сталого розвитку на основі реформування інфраструктурної складової регіональної господарської системи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перегляд існуючої та формування нової сукупності теоретичних положень і базисних принципів регіонального розвитку, або парадигми, сьогодні відбувається у більшості країн світу, що пов'язано із сучасними тенденціями:

- глобалізаційного характеру, при цьому поглиблюється інтеграція на всіх рівнях – від міжгалузевої консолідації до національних та міжкраїнних об'єднань;

- розширення сфер і поява нових можливостей у транскордонному співробітництві та міжрегіональній взаємодії, що відбувається не тільки на рівні економічних та культурних зв'язків, але й спільного використання інформаційного простору, бізнес-ресурсів, інфраструктурних об'єктів;

- зміни технологічних укладів. Хоча в Україні навіть на сьогодні досить низька частка технологій п'ятого укладу, однак з'являються ознаки наступних – шостого і сьомого – технологічних укладів. Шостий дає поштовх до нового етапу в розвитку медицини та біотехнологій, сьомий – до створення технологій «холодного термоядерного синтезу». Перехід до наступного укладу не тільки сприяє техніко-технологічному розвитку, але й значно збільшує економічні можливості суспільства. Зауважимо, що технологічний уклад обумовлює відповідну виробничу структуру, яка впливає на ефективність процесу матеріального виробництва і сфери послуг [1];

- зростання значення регіонів, перенесення осередків забезпечення конкурентоспроможності національної економіки на мезорівень, що потребує підвищення стандартів раціонального використання ресурсного потенціалу території, пошуку резервів економічного розвитку та нових способів їх залучення;

- посилення диспропорцій регіонального розвитку на мезорівні – у національному вимірі, та економіки окремих країн – у глобальному світовому просторі.

Зміна парадигми регіонального розвитку піддається протилежним впливам, які обумовлені розглядом регіональної економічної системи у різних таксономічних значеннях. З одного боку, регіон виступає як підсистема національної економічної системи та елемент глобального економічного простору, а отже, узгоджує свої пріоритети розвитку з їх економічними інтересами. З іншого – регіон є самостійною господарюючою одиницею, яка має складну ієрархічну структуру та власні інтереси, пріоритети розвитку і політику поведінки. Така варіативність, а в деяких випадках – і конфліктність, обумовлює протиріччя та, як наслідок, – асиметрію розвитку регіонів (рис. 1).

На сьогодні існує значне різноманіття підходів, методів та засобів вирішення регіональних соціально-економічних проблем. Один з класичних підходів полягає у адаптації структури

регіональної господарської системи згідно з роллю у територіальному поділі праці та спеціалізації, яка склалася історично. Українська економіка традиційно віддає перевагу матеріальному виробництву, в той час як у США у сфері послуг сконцентровано 80% працівників розумової праці і до 87% працівників вищої кваліфікації [2; 3]. Відмітимо, що визначальне місце у пріоритетах регіонального розвитку в рамках нової парадигми посідає виробнича інфраструктура, оскільки вона слугує своєрідним «каркасом» регіонального господарського комплексу та поєднує економічні інтереси представників всіх рівнів. За умов тенденцій глобалізації інфраструктурний комплекс регіону є осередком трансформацій економічного розвитку на мезо- та мікрорівнях в національний розвиток на макрорівні.

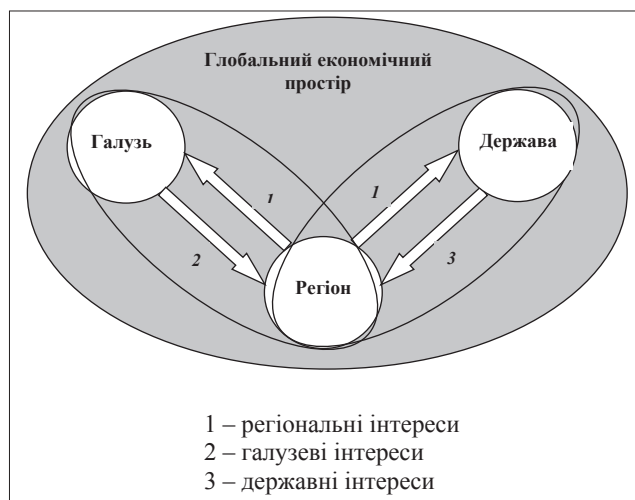

Рис. 1. Взаємозв'язок та взаємовплив інтересів економічних систем

Виробнича інфраструктура виконує важливу функцію «вирівнювання» економічного розвитку регіонів. Особливо це стосується проблемних або депресивних територій. Традиційно до них відносяться периферійні, віддалені від центру країни, області. Водночас вони мають потужний ресурсний потенціал, оскільки найчастіше є прикордонними. Такі резерви економічного зростання регіону можуть бути реалізовані тільки за умов належного інфраструктурного забезпечення, що має провідне значення для транскордонного співробітництва. Ступінь включеності регіону в світову економічну систему визначаються можливостями зростання експортного потенціалу, в тому числі транзитоспроможності. Отже, прикордонне розташування дає

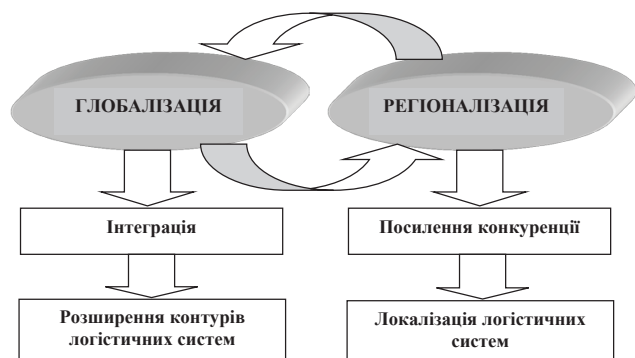

Рис. 2. Причинно-наслідковий зв'язок протиріч у трансформації логістичних систем виробничої інфраструктури регіону

поштовх для створення системи транспортно-логістичних центрів, розвитку митної інфраструктури, покращення транспортного забезпечення, а у випадку близького розташування до транспортних коридорів – до розвитку транзитної інфраструктури.

Диспропорції у рівні регіонального розвитку та регіональна спеціалізація призводять до диференціації параметрів виробничої інфраструктури і обумовлює індивідуальний підхід до розробки політики регіонального розвитку у контексті логістичних трансформацій. Зазначені нами вище протиріччя, які впливають на економічний розвиток регіону, згідно з рис. 1, не можуть не торкнутися і логістичні системи виробничої інфраструктури в його складі (рис. 2).

Властивості цієї економічної категорії та сучасні світові тенденції обумовлюють концептуальні положення логістичних трансформацій в межах нової парадигми регіонального розвитку. Серед таких можна виділити наступні:

- забезпечення відкритості економіки регіону та його раціональної участі у міжрегіональній взаємодії;
- виробнича інфраструктура регіону виступає як цілісна підсистема в складі господарського комплексу країни та глобального економічного середовища;
- виробнича інфраструктура регіону як відкрита система активно взаємодіє з національним та світовим економічним середовищем;
- об'єктивно обумовленими є структурні трансформації і зміна міжгалузевих пропорцій у сфері виробничого обслуговування та забезпечення підприємницької діяльності;
- пріоритетом є гармонізація розвитку виробничої інфраструктури та матеріального виробництва;
- розвиток виробничого обслуговування регіональних потреб можливий за умов адаптації логістичних систем виробничої інфраструктури до місця та ролі регіону у світовому поділі праці;
- відповідність технологій, які використовуються у сфері управління потоками, концепції інноваційного розвитку, прогресивним розробкам та науково-технічним досягненням згідно з п'ятим рівнем технологічного укладу;
- забезпечення посилення міжгалузевої взаємодії в регіональному інфраструктурному комплексі, розгляд останнього не як сукупність галузей, а у вигляді кластеру;
- формування логістичних систем виробничої інфраструктури та регулювання регіональних потоків на основі логістичних компетенцій.

Обраний Україною євроінтеграційний вектор обумовлює необхідність урахування сучасних світових тенденцій, однією з яких є вирішення проблем узгодженого соціо-еколого-економічного розвитку з метою забезпечення соціально-економічного зростання при збереженні планетарних ресурсів для майбутніх поколінь. Під сталим розуміють такий розвиток, який задовольняє потреби нинішнього покоління, але не ставить під загрозу можливість майбутніх поколінь задовольняти свої. При реалізації даної парадигми передбачається досягнення наступних цілей: висока якість навколишнього середовища і здорова економіка для всіх народів світу та задоволення потреб людей і збереження сталого розвитку протягом тривалого періоду [4].

«Сталий розвиток» детермінований як концепт Міжнародною комісією по навколишньому середовищу і розвитку (Г. Брунтланд у доповіді «Наше спільне майбутнє») у 1987 р. [5]. Під час Саміту Землі в Ріо-де-Жанейро 1992 р., де країни прийняли «Порядок денний XXI століття» (проект для

переосмислення економічного зростання, просування соціальної справедливості та екологічної безпеки), було окреслено принципи та закладено як в основу міжнародного співробітництва, так і в розвиток національних соціо-еколого-економічних систем. Основним результатом утвердження нової парадигми стало визнання того факту, що проблеми довкілля і проблеми соціально-економічного розвитку не можуть більше розглядатися окремо.

Проте сьогоденні результати свідчать про недостатнє розуміння та практичне втілення основних принципів моделі сталого розвитку як у світовому масштабі, так і в українській економіці. Однією з причин, як вважають фахівці, є відсутність сприйняття трьох компонент як нерозривно взаємопов'язаних та реалізація системних змін без урахування цього факту. Дотепер вибір робиться на користь економічної вигоди, нехтуючи екологічною безпекою.

На наш погляд, для ідентифікації особливостей регіонального сталого розвитку на основі зростання інфраструктурного потенціалу необхідно застосувати процесний та системний підходи, які найбільш повно розкриють сутність концепту «сталий розвиток». Модель сталого розвитку є системою інтегрованих компонент, їх суттєвих відносин і зв'язків, що відображають основний зміст процесів збалансованого соціального, економічного та екологічного розвитку [6, с. 9]. Його забезпечення потребує визначення домінант даного процесу, які обумовлені місцем і роллю інфраструктурного комплексу в структурі регіональної господарської системи (рис. 3).

Важливим аспектом при цьому виступають механізми взаємодії трьох зазначених складових. Зокрема, взаємозв'язок соціальної та екологічної складових призводить до необхідності збереження однакових прав сьогоденних і майбутніх поколінь на використання природних ресурсів [7, с. 5]. Взаємодія соціальної та економічної – вимагає досягнення справедливості при розподілі матеріальних благ між людьми і надання цілеспрямованої допомоги бідним прошаркам суспільства. Гармонізація екологічної та економічної – обумовлює контролювання, проведення вартісної оцінки та мінімізацію техногенних впливів на довкілля.

Забезпечення стабільності процесів зростання інфраструктурного потенціалу та розвитку інфраструктурного середовища регіонального простору можливо за умов трансформації системи виробничої інфраструктури. На наш погляд, розвиток регіонального простору та інфраструктурного середовища в умовах можливостей та загроз євроінтеграції України виступають взаємопідсилюючими чинниками

в аспекті дискусійності питання про випереджальний або наздоганяючий шлях реформування виробничої інфраструктури регіону. Незалежно від обраного способу інфраструктурний потенціал виступає своєрідним системоутворюючим та структуропідтримуючим фактором, який забезпечує:

- цілісність та єдність елементів регіонального економічного простору, формування його раціональної галузевої структури;
- сталість зв'язків у регіональній господарській системі за рахунок забезпечення руху товарного та інформаційного потоків і енергозабезпечення;
- оточенням та гармонійну інтеграцію його у світову економічну систему;
- активізацію розвитку базових елементів регіонального економічного простору.

Дилема розвитку інфраструктурного потенціалу на регіональному рівні історично розмежовується у таких напрямках: необхідність зміцнення потенціалу виробничої інфраструктури регіону протиставляється відсутності прямого економічного ефекту від капіталовкладень у такі об'єкти. Наукові дискусії

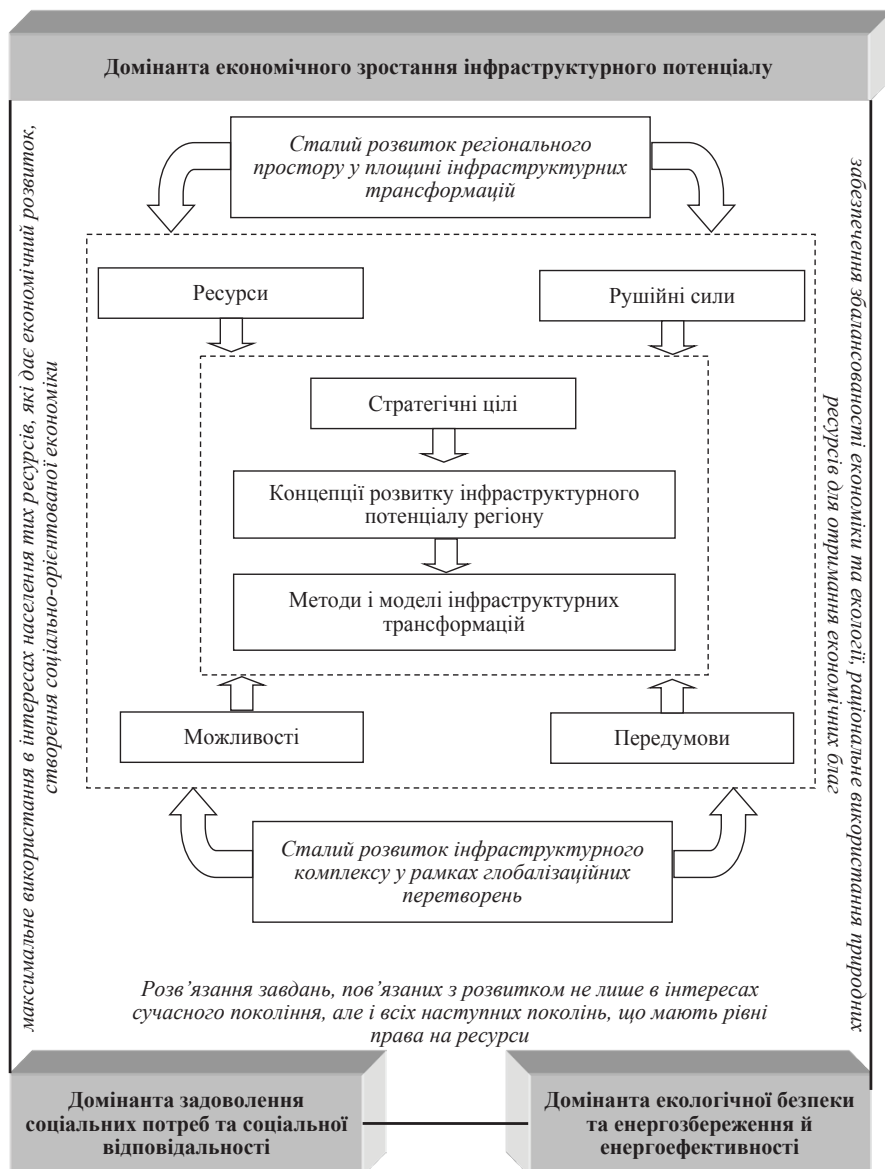

Рис. 3. Концептуальна схема трансформації інфраструктурного потенціалу регіону на засадах сталого розвитку

стосовно впливу інфраструктури на довгострокове економічне зростання тривають не одне десятиліття; узагальнюючи їх, можна зазначити, що результат даної взаємодії проявляється в якості прямого фактору виробництва, взаємозамінного елементу інших факторів виробництва, стимулу акумуляції факторів виробництва, стимулу сукупного попиту та інструменту промислової політики [8].

Неадекватність стану об'єктів виробничої інфраструктури може обумовити значне зростання витрат обігу промислових підприємств регіону. Натомість високий рівень інфраструктурного забезпечення підвищує віддачу інших факторів виробництва, включаючи капітал, робочу силу і сукупну факторну продуктивність [9]. Крім того, інфраструктурний потенціал є однією з вагомих складових інвестиційної привабливості регіону, що розширює діапазон інвестиційних можливостей і стимулює залучення прибуткових капіталовкладень.

Отже, проблемність трансформації інфраструктурного потенціалу регіону в основному зосереджена у наступних питаннях:

- наявність сталих господарських зв'язків та налагоджених ланцюгів поставок як внутрішньорегіонального, так і міжнаціонального порядку;
- пошук оптимальних схем фінансування розвитку об'єктів виробничої інфраструктури, які в більшості своїй є об'єктами загального користування;
- реорганізація процесу виробничого обслуговування промислових об'єктів при просторовій трансформації інфраструктурного потенціалу;
- узгодження напрямів розвитку інфраструктурного комплексу з регіональними та національними стратегічними пріоритетами.

Як свідчить досвід, неефективним виявився ухил регіонального менеджменту в сторону застосування виключно принципів централізації-децентрації та галузево-функціонального розподілу при формуванні системи виробничої інфраструктури регіону.

Зазначимо, що політика сталого розвитку у національному та регіональному аспектах повинна розроблятися на принципах забезпечення екосистемної цілісності та інтегрованого управління, в основі яких є динамічний процес ефективного використання ресурсів на засадах гармонізації економічних, екологічних та соціальних інтересів [10, с. 41].

Висновки. На нашу думку, з позицій вищезазначеного трансформація інфраструктурного потенціалу регіону у контексті парадигми сталого розвитку передбачає вирішення першочергових на сьогодні завдань у напрямах забезпечення економічної ефективності інфраструктурних послуг, формування соціально-орієнтованого інфраструктурного комплексу, забезпечення екологічності функціонування інфраструктурної мережі

З огляду на особливості соціально-економічного становища України вважаємо за доцільне розглядати не всю систему виробничої інфраструктури, а тільки ті її елементи, які піддаватимуться трансформаціям. Також зауважимо, що у кожному регіоні визначаються свої «інфраструктурні пріоритети», залежно від особливостей господарської діяльності, рівня соціально-економічного розвитку, географічного розташування та інших факторів.

Література:

1. Єрохін С. Технологічні уклади, динаміка цивілізаційних структур та економічна перспектива України / С. Єрохін // Економічний часопис. – 2006. – № 1–2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.soskin.info/ea/2006/1-2/20060102.html>.
2. Регулювання розвитку інноваційного потенціалу в економіці : [монографія] / Б.М. Данилишин, М.Х. Корецький, О.І. Дачій. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2007. – 220 с.
3. Кузнецов В. Что такое глобализация? / В. Кузнецов // Мировая экономика и международные отношения. – 1998. – № 2. – С. 14.
4. Буркинський Б.В. Економіко-екологічні основи регіонального природопользования и развития / Б.В. Буркинський, В.Н. Степанов, С.К. Харичков. – Одеса : Феникс, 2005. – 575 с.
5. Програма дій «Порядок денний на ХХІ століття» : Ухвалена конференцією ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро (Саміт «Планета Земля», 1992 р.) ; пер. з англ. ; 2-ге вид. – К. : Інтелсфера, 2000. – 360 с.
6. Національна парадигма сталого розвитку України / За заг. ред. академіка НАН України, д.т.н., проф., засл. діяча науки і техніки України Б.Є. Патона. – К., 2012. – 72 с.
7. Сталій розвиток регіонів України / Наук. кер. М.З. Згуровський. – К. : НТУУ «КПІ», 2009. – 172 с.
8. Кондратьев В. Инфраструктура как фактор экономического роста / В. Кондратьев [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.perspectivy.info/oikumena/ekdom/infrastruktura_kak_faktor_ekonomicheskogo_rosta_2010-11-10.htm.
9. Barro R. Government Spending in a Simple Model of Endogenous Growth Journal of Political Economy, Vol. 98. – № 5. – P. 102–125.
10. Аналітична доповідь до щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році». – К. : НІСД, 2015. – 684 с.

Иванова Н.В. Концептуальные основы пространственно-секторальной трансформации региональной хозяйственной системы на принципах устойчивого развития

Аннотация. Статья посвящена формированию концептуальных основ реализации парадигмы устойчивого развития на основе совершенствования инфраструктурной составляющей региональной хозяйственной системы. Основой инфраструктурных трансформаций является введение логистических компетенций согласно современным тенденциям глобализации и выбранного Украиной евроинтеграционного вектора.

Ключевые слова: устойчивое развитие, парадигма регионального развития, регион, производственная инфраструктура, инфраструктурный потенциал, логистические компетенции, инфраструктурные трансформации.

Ivanova N.V. Conceptual bases of space-sectoral transformation of regional economics system to sustainable development

Summary. The article is devoted to the formation of the conceptual bases of implementing the paradigm of sustainable development through the improvement of the infrastructure component of the regional economic system. The basis for infrastructural transformation is the implementation of logistics competencies corresponding to modern globalization trends and his chosen European integration vector of Ukraine.

Keywords: sustainable development, regional development paradigm, region, production infrastructure, infrastructure capacity, logistics competence, infrastructure transformation.